

תוכן העניינים

- 11 פתח דבר
- 13 פרק ראשון
- 14 מבוא לשפת הסנסקריט
- 15 כתב הַדְוּנאגרי देवनागरी
- 23 פרק שני
- 24 מפגש הגאים (संधि)
- 33 הפועל: מערכת ההווה - סדרות 1, 4, 6
- 36 המיליות इति ו-न
- 39 פרק שלישי
- 40 שמות עצם המסתיימים ב-अ
- 41 יחסות
- 42 שמות עצם המסתיימים ב-ई
- 43 כינויי גוף וכינויים רומזים
- 47 הבינוני הסביל של העבר
- 50 האוגד √अस्
- 52 המיליות एव, इव, वा, तु, हि, च, अपि
- 53 הסיומת त्
- 55 श्रीकृष्णचरितम् - अशरीरी वाक्
- 61 פרק רביעי
- 62 אבסולוטיב
- 64 שמות עצם המסתיימים בעיצור
- 66 מושגי זמן
- 66 כינויים סותמים ותארי פועל סותמים
- 67 כינויים רומזים
- 68 אלמ / किम् + אינסטרומנטל
- 68 המילית स्म
- 70 श्रीकृष्णचरितम् - श्रीकृष्णजननम्

75

פרק חמישי

- 76 הפועל: आत्मनेपद
עבר אימפרפקט
77 שמות עצם המסתיימים ב-अन्
79 צירוף מילים तत्पुरुष
80 אקוזטיב פרדיקטיבי 83
83 פסוקית इव
83 הסיומת वत्
85 श्रीकृष्णचरितम् - पूतनामोक्ष

89

פרק שישי

- 90 שמות עצם המסתיימים ב-उ וב-इ
91 שמות עצם המסתיימים ב-अन्
92 הבינוני הפעיל של העבר
93 צירוף מילים कर्मधारय
96 הפועל: מערכת החווה - סדרה 10 (קאוזטיב)
100 श्रीकृष्णचरितम् - नवनीतचोरः

107

פרק שביעי

- 108 הפועל: מערכת החווה - סדרות 2, 3 (כללי הכפלה)
114 הסביל
116 ציווי
118 צירוף מילים कृन्द
119 שמות עצם המסתיימים ב-इन्
122 श्रीकृष्णचरितम् - दामोदरबन्धनम्

129

פרק שמיני

- 130 פסוקיות זיקה
133 צירוף מילים बहुव्रीहि
135 נטיית सुमनस्
136 הפועל: מערכת החווה - סדרות 5, 8
138 אינפניטיב
142 श्रीकृष्णचरितम् - गोपिकावस्त्रापहरणम्

פרק תשיעי

- 148 עבר פרפקט
 שמות עצם המסתיימים ב- ॠ 150
 בינוני ההווה 151
 לוקטיב אבסולוט 153
 גניטיב אבסולוט 154
 נטיות स्त्री-1 सखि 154
 आदि, आद्य, प्रभृति, गत בסוף צירוף מילים 155
 श्रीकृष्णचरितम् - रासक्रीडा 158

פרק עשירי

- הפועל: מערכת ההווה - סדרות 9,7 166
 אופטיב 171
 פעלים גזורי שם (דנומינטיביים) 174
 עתיד 175
 עתיד מורכב (פריפרסטי) 176
 פרפקט מורכב (פריפרסטי) 177
 המיליות किल-1 खलु 178
 श्रीकृष्णचरितम् - अकूरदौत्यम् 181

פרק אחד-עשר

- הבינוני הסביל של העתיד (גרונדיב) 190
 שמות עצם מופשטים 193
 דסידרטיב 194
 צירוף מילים अव्ययीभाव 196
 פעלים מורכבים: תבנית च्वि 198
 श्रीकृष्णचरितम् - कंसवधः 201

פרק שנים-עשר

- אאוריסט 212
 אינטנסיב 219
 ערכי היתרון וההפלגה 220
 מספרים מונים וסודרים 222

מילות כיוון : סיומת अञ्च् 226

הפועל : תנאי בטל 227

יצירת שמות עצם משורש הפועל 228

כינוי הגוף एनम् 229

श्रीकृष्णचरितम् - भगवद्गीता 230

239

נספחים

נספח א : מבוא למשקלים הקלסיים 240

נספח ב : דגמי נטייה 249

נספח ג : מפתח לתרגילים 282

נספח ד : מפתח לעלילות האל 291

נספח ה : מפתח למילונים ולקיצורים 300

302

מילון סנסקריט-עברית

תוספות ותיקונים למילונים 340

פרק שני

מפגש הגאים (संधि); הפועל - מערכת ההווה; סדרות 1, 4, 6; המיליות इति 1-न

מפגש הגאים (संधि)

בכל שפה אנושית, מפגש הגאים (juncture) כרוך בשינויים פונטיים (קיצור, השמטה, הידמות, התמזגות וכיוצא באלה). אולי בשל הרגישות המיוחדת בהודו לגבולות באשר הם, ניתחה הסנסקריט והסדירה את נושא ה-juncture (संधि) - המונח משמש בבלשנות הכללית) בסדרה של כללים נורמטיביים. מבחינים בין 'סנדהי פנימי' - מפגש הגאים בתוך המילה, לבין 'סנדהי חיצוני' - מפגש הגאים בגבולות המילים. את רוב תופעות הסנדהי הפנימי נלמד באופן אָמפִּירי מהנטייות, אולם את כללי הסנדהי החיצוני עלינו ללמוד כסדרם, על מנת לקרוא כל משפט.

תחילה היוו כללי הסנדהי תיאור ממצה של התופעות הפונטיות הכרוכות במפגש הגאים בלהג של पाणिनि, בצפון מערב תת היבשת - אם כי पाणिनि מכיר בתבדלים דיאלקטליים בנושא זה. לאחר מכן הפכו הכללים לנורמטיביים בשפה הקלסית.

שימו לב: בכתבת הסנסקריט, עיצור סופי מתחבר לתנועה התחלתית:

देवम् + आहूय = देवमाहूय (בפנותו אל האל)

במקרים אחרים, כאשר אין הכרח לחבר את הסימנים, משאירים רווח בגבולות המילים.

תנועות

אנו מבחינים בשלוש דרגות: התנועה הפשוטה, אותה תנועה בצירוף अ לפניה, וכנ"ל בצירוף आ.

דרגת אפס (תנועות פשוטות)	अ आ	इ ई	उ ऊ	ऋ ॠ	लृ
गुण	अ	ए	ओ	अर्	अल्
वृद्धि	आ	ऐ	औ	आर्	आल्

יש לזכור כי הדיפתונגים הסנסקריטיים תמיד ארוכים (שתי יחידות מטריכות, मात्रा). שימו לב: התנועה הפשוטה अ מסווגת גם כתנועת गुण.

סנדהי חיצוני

א. סנדהי של התנועות

1. תנועות פשוטות זהות (בלי להתחשב באורכן) מתמזגות, והופכות לתנועה הפשוטה הארוכה.

तत्र	+	अस्ति	=	तत्रास्ति	(יש שם)
भवति	+	इह	=	भवतीह	(קיים כאן)

2. अ או आ + תנועה פשוטה אחרת = गुण של התנועה השנייה.

तत्र	+	इच्छति	=	तत्रेच्छति	(הוא רוצה שם)
पित्रा	+	उक्तम्	=	पित्रोक्तम्	(נאמר על ידי האב)
ब्रह्म	+	ऋषि	=	ब्रह्मर्षि	(חכם ברהמין)

3. अ או आ + תנועה בדרגת गुण = वृद्धि של תנועת ה-guṇa.

कुत्र	+	एति	=	कुत्रैति	(לאן הוא הולך?)
तस्य	+	ओजस्	=	तस्यौजस्	(העוצמה שלו)

4. תנועות פשוטות אחרות (שאינן अ או आ) לפני תנועות שונות מהן מוחלפות על ידי התנועה למחצה המתאימה:

इ	ई	→	य्
उ	ऊ	→	व्
ऋ	ॠ	→	र

अस्ति	+	एव	=	अस्त्येव	(הרי הוא קיים)
मृदु	+	ओजस्	=	मृद्वोजस्	(עוצמה רכה)
मातृ	+	आकृति	=	मात्राकृति	(דמות האם)

5. ए סופי לפני अ, ה-अ נשמט ובמקומו בא הסימן S (अवग्रह).

अरण्ये	+	अस्ति	=	अरण्ये ऽस्ति	(הוא נמצא ביער)
--------	---	-------	---	--------------	-----------------

6. ए סופי לפני תנועה שאינה अ הופך ל-अ, ונשאר מרווח (hiatus).

अरण्ये	+	इह	=	अरण्य इह	(כאן ביער)
--------	---	----	---	----------	------------

אזהרה אדומה: אף פעם אין לעשות סנדהי על סנדהי!

7. ऐ סופי לפני תנועה הופך ל-आ, ונשאר מרווח.

तस्मै + इष्टम् = तस्मा इष्टम् (רצוי לו)

8. औ סופי לפני מילה הפותחת בתנועה הופך ל-अव् (औ = उ + अ, उ מיוצג על ידי התנועה למחצה שלו, व्). औ סופי לפני תנועה הופך ל-अव्.

तौ + आसाते = तावासाते (שניהם יושבים)

ב. סנדהי של विसर्ग (ר א ו ס ב ס וף מילה)

9. र् आ विसर्ग (או במילה מבודדת ברשימה) יופיעו כ- विसर्ग.

पुर्वुरवस् = पुर्वरक् (שם אדם)

10. र् आ विसर्ग סופיים לפני שורק (श्, ष्, स्), או לפני פוצץ וילוני בלתי קולי (क्, ख्), או לפני פוצץ שפתי בלתי קולי (प्, फ्), יופיעו כ- विसर्ग.

अश्वस् + शेते = अश्व् शेते (הסוס שוכב)

पुनर् + खिद्यते = पुनः खिद्यते (הוא שוב מדוכדך)

11. र् आ विसर्ग סופיים לפני פוצץ חכי בלתי קולי (च्, छ्), רטרופלקסי בלתי קולי (ट्, ठ्), או שיני בלתי קולי (त्, थ्), הופכים לשורק ההומורגני (חמיוצר באותו מקום חיתוך כמו הפוצץ).

ततस् + च = ततश्च (ומשם)

इतस् + टीका = इतष्टीका (מכאן הפירוש)

12. अस् סופי לפני अ התחלתי = अवग्रह + औ

(अस् + अ → औ + 5)

देवस् + अस्ति = देवो ऽस्ति (האל קיים)

13. अस् סופי לפני עיצור קולי הופך ל-औ, ונשאר מרווח.

देवस् + गच्छति = देवो गच्छति (האל הולך)

14. **अस्** סופי לפני תנועה שאיננה **अ**, ה-**स्** נופל ונשאר מרווח.

देवस् + ऋच्छति = देव ऋच्छति (האל הולך)

15. **आस्** סופי לפני הגה קולי כלשהו (כולל תנועות, נְגֻלִים, ופוצצים קוליים), ה-**स्** נשמט, ונשאר מרווח.

देवास् + आसते = देवा आसते (האלים יושבים)
 देवास् + भवन्ति = देवा भवन्ति (האלים קיימים)

16. **स्** סופי אחרי תנועה שאיננה **अ** או **आ**, לפני הגה קולי שאינו **र** (ראה את הכלל הבא) - הופך ל-**र**.

मृदुस् + अगस्त्यः = मृदुरगस्त्यः (החכם אגסטיה הוא נוח)
 अग्निस् + भवति = अग्निर्भवति (האש קיימת)

17. **स्** או **र** סופיים אחרי תנועה שאיננה **अ** ולפני **र** התחלתי, נשמטים - והתנועה הקודמת מוארכת אם איננה ארוכה מלכתחילה.

अग्निस् + रोचते = अग्नी रोचते (האש זוהרת)

18. סנדהי מיוחד לכינויים הרומזים **सः** (सस्) | **एषः** (एषस्) - ה-**स्** הסופי נופל לפני כל עיצור.

एष + ब्राह्मणः = एष ब्राह्मणः (הברחמין הזה)

ג. סנדהי של פוצצים - כללי על

19. פוצץ בלתי קולי בסוף המילה הופך לפוצץ קולי התואם (בלתי נישוף) לפני הגה קולי בתחילת המילה (הגה קולי = תנועות, תנועות למחצה, פוצצים קוליים, נְגֻלִים).

आसीत् + राजा = आसीद्राजा (היה היה מלך)
 क्रोधात् + भवति + सम्मोहस् → क्रोधाद्भवति सम्मोहः ... (भगवद्गीता 2163)
 (הבלבול נובע מן הכעס)

दिक् + अम्बर = दिग्म्बर
 (מי שרוחות השמים הם בגדיו = נזיר ג'איני)

לכלל הזה שני יוצאים מן הכלל בעלי חשיבות גדולה :

20. פוצץ סופי לפני נַזְל, מוחלף על ידי הַנְזַל החומרגני (הנזל הנתך במקום החיתוך של הפוצץ המקורי).

संदेहात् + नाशः = संदेहान्नाशः (האבדן מקורו בספק)
 वाक् + मम = वाङ्मम (הקול שלי)

21. פוצץ סופי + ह् תחילי - נוצר צרור: פוצץ קולי בלתי מנושף + פוצץ קולי מנושף, שניהם מיוצרים במקום החיתוך של הפוצץ המקורי. לדוגמה:

द् / त् + ह → द्ध
 ब् / प् + ह → ब्भ
 वाक् + हि + देवता = वाग्धि देवता (הקול הוא אלוה)

ד. סנדהי של ת סופי

22. לפני פוצץ חכי או רטרופלקסי, ת סופי מידמה לאותו הפוצץ (הבלתי מנושף).

तत् + च = तच्च (גם זה)
 तत् + छाया = तच्छाया (הצל שלו)
 तत् + जलम् = तज्जलम् (המים האלו)
 तत् + टीका = तट्टीका (הפירוש על כך)

23. ת סופי לפני ל הופך ל-त्.

तत् + लभते = तल्लभते (הוא משיג זאת)

24. त् סופי + श् = च्छ.

तत् + शृणोति = तच्छृणोति (הוא שומע זאת)

ה. סנדהי של הַנְזַלִים

25. מ סופי לפני עיצור (כולל תנועה למחצה) מוחלף על ידי अनुस्वार.

देवम् + पश्यामः = देवं पश्यामः (אנחנו רואים את האל)

26. נ् סופי לפני פוצץ חכי בלתי קולי (च्, छ्), רטרופלקסי בלתי קולי (ट्, ठ्) או שיני בלתי קולי (त्, थ्) מוחלף על ידי अनुस्वार + השורק ההומורגני (לפוצץ).

अस्वान् + चोरयति = अस्वांश्चोरयति (הוא גונב את הסוסים)

मूर्खान् त्यजति पण्डितः = मूर्खांस्त्यजति पण्डितः (המלומד מתרחק מן הטיפשים)

27. נ् סופי לפני פוצץ חכי קולי או רטרופלקסי קולי הופך לנגל ההומורגני.

(ञ् ← ज् / झ् לפני נ्)

(ण् ← ड् / ढ् לפני न्)

शत्रून् + जयति = शत्रूञ्जयति (הוא מנצח את האויבים)

28. न् סופי + श् התחלתי = ञ्

मधुरान् शब्दान् शृणोति = मधुराञ्छब्दाञ्छृणोति (הוא שומע צלילים מתוקים)

29. נ् סופי לפני ל् מידמה ל-ल्, ולפניו अनुस्वार מיוחדת שנקראת चन्द्रबिंदु - עקודה בירח.

पुत्रान् + लभते = पुत्राँल्लभते (הוא משיג בנים)

30. הנגל הסופי השני (न्), הרטרופלקסי (ण्), והווילוני (ङ्) מוכפל אחרי תנועה קצרה ולפני תנועה התחלתית.

हसन् + आगच्छति = हसन्नागच्छति (הוא בא בעודו מחייך)

סנדוהי פנימי

בשלב זה נסתפק בשני כללים חשובים של הסנדוהי הפנימי:

1. स् (לא בסוף מילה ולא לפני ר्) הופך ל-ष् אחרי תנועה שאיננה आ או औ.

(הוא מדוכא) विषीदति (वि/सद्) (הוא יושב) सीदति (√सद्)

יוצאות מן הכלל מילים אחדות כמו: कुसुमम् (פרח) पुस्तकम् (ספר)

כמו כן, הצירוף क् + स् הופך תמיד ל-क्ष्.

(אתה אוכל) भुनक्ति + सि = भुनक्ति (√भुज्)